

GLORIAM PRAECEDIT HUMILITAS

(PRZ 15,33)

KSIĘGA PAMIĄTKOWA

DLA KSIĘDZA PROFESORA ANTONIEGO TRONINY

W 70. ROCZNICĘ URODZIN

CZĘSTOCHOWA 2015, s. 119-130

KS. MACIEJ BASIUK
(UNIwersytet Śląski)

NIEROZERWALNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA W STARYM TESTAMENCIE

„Miłość małżonków ze swej natury wymaga jedności i nierozzerwalności ich osobowej wspólnoty, która obejmuje całe ich życie”.¹ To stwierdzenie jest wyrazem nauczania i praktyki obecnej nieprzerwanie od początku w Kościele katolickim. W ciągu wieków była ona potwierdzana, rozwijana oraz popierana dodatkowymi argumentami w nauczaniu soborów i papieży.² Niezmiennie jednak punktem wyjścia pozostawały wypowiedzi Jezusa przekazane przez ewangelistów.

Dysponujemy czterema tekstami odnoszącymi się do nierozzerwalności małżeństwa w Ewangeliach synoptycznych. Dwa są umieszczone w ciągu innych pouczeń jako jeden z elementów głoszonej w danym momencie nauki. W pierwszym z fragmentów Łukasz opisuje nauczanie odnoszące się do nierozzerwalności małżeństwa w przemowie do faryzeuszy, której głównym tematem jest uczciwe postępowanie i wierność Prawu (Łk 16,18). Drugi jest częścią Kazania na górze, w którym Jezus przywołuje przykazania i podaje ich pogłębioną interpretację (Mt 5,31-32). W obu tych tekstach mamy do czynienia

¹ KKK 1644.

² Krótką charakterystykę tego nauczania poczynawszy od XV w. można znaleźć w: J. KULACZKOWSKI, *Rozwód a nierozzerwalność małżeństwa w ujęciu wybranych tekstów Biblii*, WPT 14 (2006) 1, s. 181-185.

z jednoznacznym zakazem oddalania żony przez męża.³ Nie znajdujemy w nich jednak żadnych argumentów tłumaczących dlaczego tak należy postępować.

Pozostałe fragmenty poruszające tę kwestię w działalności Jezusa znajdujemy u Marka (10,2-12) oraz Mateusza (19,3-9). Oba relacjonują prawdopodobnie to samo wydarzenie. Punktem wyjścia była polemika z faryzeuszami, którzy wystawiali Jezusa „na próbę” [grec. *peirazō*]⁴ (Mk 10,2; Mt 19,3). Nie był to pierwszy raz, kiedy Jego przeciwnicy starali się Go podejść, chcąc zdyskredytować Jego nauczanie. Czasami żądali znaków, które miałyby być potwierdzeniem Jego posłannictwa, kiedy indziej zadawali podchwytliwe pytania, aby odpowiadając na nie, Jezus stanął w opozycji do prawa ludzkiego/państwowego czy też przyjętej interpretacji prawa Bożego. Z każdej z tych sytuacji Chrystus wychodził zwycięsko. Nie tylko nie dał się sprowokować, ale jeszcze przekazywał pewne cenne wskazówki odnoszące się do właściwego sposobu postępowania. Tak było również i tym razem. Odpowiadając na zarzut, że Mojżesz zezwolił na stosowanie listu rozwodowego (Mk 10,4; Mt 19,7), Zbawiciel wskazał, że nie było to zgodne z Bożym zamysłem sięgającym początku stworzenia, ale było wynikiem zatwardziałości serc ludzkich.

Takie postawienie sprawy zaprasza do przesłedzenia nauczania starotestamentalnego w kwestii nierozzerwalności małżeństwa, aby zobaczyć, na ile wypływa ono z samych tekstów, a na ile jest nową ich interpretacją dokonaną przez Jezusa. W tym celu zbadamy, co w różnych księgach Starego Testamentu można znaleźć na temat trwałości związku mężczyzny i kobiety. Nasze badania rozpoczniemy od Księgi Rodzaju, aby poprzez nauczanie proroków dojść do literatury mądrościowej.

³ W tekście przekazanym przez Mateusza mamy co prawda do czynienia z tzw. „klauzulą Mateuszową”, ale w Kościele katolickim nie daje ona możliwości rozwiązania małżeństwa. Więcej o samej klauzuli oraz jej interpretacji w różnych obrządkach chrześcijańskich można znaleźć w: A. PACIOREK, *Ewangelia według świętego Mateusza. Rozdziały 1-13. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, NKB.NT I/1, Częstochowa 2005, s. 232-234.

⁴ W tym określeniu bardzo mocno obecny jest element prowokowania, szukania jakiejś słabości, czy niekonsekwencji. Zob. R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, PSB, Warszawa 1995², s. 481.

1. KSIĘGA RODZAJU

W polemice z faryzeuszami Zbawiciel wprost przywołał teksty pochodzące z obu opisów stworzenia świata i człowieka zawartych w dwóch pierwszych rozdziałach Księgi Rodzaju, wskazując, że tam został zawarty Boży zamysł w odniesieniu do życia małżeńskiego. W podobnym duchu podsumowuje te teksty również Gordon J. Wenham, stwierdzając: „Tutaj ideał małżeństwa jest zobrazowany, jak to było rozumiane w starożytnym Izraelu, jako relacja charakteryzująca się harmonią i bliskością między partnerami”.⁵ Bogactwo treści zawartych w tych opisach pozwoliło Richardowi M. Davidsonowi na wyróżnienie aż dziesięciu różnych aspektów podczas opisywania teologii ludzkiej seksualności wypływającej z Rdz 1-2.⁶

W kwestii nerozerwalności małżeństwa ważnym czynnikiem jest podkreślenie, że mężczyzna „łączy się ze swą żoną tak ściśle, że stają się jednym ciałem” (Rdz 2,24). W tym stwierdzeniu można odnaleźć odniesienie do relacji seksualnej między małżonkami, do panującej między nimi łączności emocjonalnej i duchowej, a nawet do poczęcia dzieci, ale najważniejszym wydaje się wskazanie na powstanie między mężem i żoną relacji, jaka panuje pomiędzy bliskimi krewnymi (np. rodzeństwem), którzy są jednym ciałem i krwią.⁷ Ten typ relacji w żaden sposób nie może zostać zakończony, co jeszcze potwierdza użyty na początku tej frazy czasownik „łączyć się” (hebr. *dbq*), który zakłada mocne zaangażowanie i trwałość. Natomiast więzi i wzajemne obowiązki, jakie powstają między mężem i żoną dzięki byciu jednym ciałem są, według Bruce’a K. Waltke’go, ważniejsze od relacji z dziećmi czy też jakichkolwiek innych zobowiązań.⁸

W celu połączenia się ze swoją żoną mężczyzna najpierw „opuszcza” (hebr. *’zb*) swoich rodziców (Rdz 2,24). Davidson widzi w tej czynności pew-

⁵ Por. G.J. WENHAM, *Genesis 1-15*, WBC 1, Dallas 1987, s. 69.

⁶ Odnoszą się one m.in. do ukazania seksualności w porządku stworzenia, dwoistości płci, monogamiczności małżeństwa, a także kwestii wyłączności, ciągłości, intymności będących w relacji z seksualnością. Por. R.M. DAVIDSON, *Flame of Yahweh. Sexuality in the Old Testament*, Peabody 2007, s. 17-54.

⁷ Por. G.J. WENHAM, *Genesis 1-15*, s. 71.

⁸ Por. B.K. WALTKE, *Genesis. A commentary*, Grand Rapids 2001, s. 90.

ną formę ekskluzywizmu oznaczającego oddanie się tej jednej, jedynej osobie na wyłączność, a więc zerwanie relacji zależności, jaka panowała w odniesieniu do rodziców, a zbudowanie nowej z małżonką.⁹

Natomiast Alex R.G. Deasley zauważa, że użycie czasowników: „opuszczać” (hebr. *‘zb*) i „łączyć się” (hebr. *dbq*) w tym tekście wskazuje na kwestię przymierza, ponieważ są one często używane w kontekście odpowiednio: jego odrzucenia (Pwt 29,24; 1Krl 19,10.14; Jr 22,9) albo jako warunek konieczny do jego zawarcia (Pwt 11,22; 30,20; 2Krl 18,6).¹⁰ Użycie tej terminologii odnosi małżeństwo do relacji panującej między Bogiem a Jego ludem. Nie ma tutaj co prawda wskazania, że związek mężczyzny i kobiety jest przymierzem, ale jest to pewna intuicja, która zostanie rozwinięta w dalszych księgach Starego Testamentu.

2. NAUCZANIE PROROKÓW

Dzięki wykorzystaniu obrazu małżeństwa do ukazania relacji panującej między Bogiem a Jego ludem prorocy jeszcze mocniej odnoszą związek mężczyzny i kobiety do instytucji przymierza.¹¹ W typologii małżeńskiej Bóg zawsze jest małżonkiem, który charakteryzuje się wiernością, a Izrael zazwyczaj ukazywany jest jako niewierna żona. Bałwochwalstwo oraz inne grzechy są traktowane jako akty niewierności, w których obce bóstwa są przedstawiane jako kochankowie wiarołomnej małżonki. Prorocy w swoim nauczaniu koncentrują się na karze,

⁹ Por. R.M. DAVIDSON, *Flame of Yahweh*, s. 43-44.

¹⁰ Por. A.R.G. DEASLEY, *Marriage and Divorce in the Bible and the Church*, Kansas City 2000, s. 17. Zob. też: R.M. DAVIDSON, *Flame of Yahweh*, s. 44-46.

¹¹ Omówienie przykładów wykorzystania obrazu małżeństwa do opisanía relacji Bóg – człowiek w księgach prorockich można znaleźć w: R. RUMIANEK, *Metafora małżeństwa Boga z Izraelem w księgach prorockich Starego Testamentu*, w: *Oto idę. Księga pamiątkowa dla Biskupa Profesora Jana Bernarda Szłagi w 65. rocznicę urodzin*, red. W. Chrostowski, AMA, Warszawa 2005, s. 387-400. Warto zaznaczyć, że traktowanie małżeństwa jako przymierza lub kontraktu nie jest zarezerwowane jedynie dla Izraelitów. Również w państwach ościennych możemy spotkać się z podobnym sposobem myślenia, o czym świadczą teksty z różnego typu dokumentów pochodzących ze starożytnego Bliskiego Wschodu. Dobre opracowanie tej tematyki można znaleźć w: D. INSTONE-BREWSTER, *Divorce and remarriage in the Bible. The social and literary context*, Grand Rapids 2002, s. 3-19.

nawróceniu i przebaczeniu, ale w ich wypowiedziach możemy odnaleźć również fragmenty, które będą akcentowały nerozerwalność małżeństwa.

2.1. Księga Ozeasza

Historia Ozeasza¹² traktowana jest często jako jedyny przykład oddalenia żony opisany w Starym Testamencie, choć w tekście tym nigdzie nie pojawia się wprost stwierdzenie o wręczeniu listu rozwodowego. Natomiast pojawiające się w Oz 2,1 stwierdzenie „Ona bowiem już nie jest moją żoną, a Ja już nie jestem jej mężem” niekoniecznie jest przykładem prawomocnej formuły rozwodowej.¹³ Faktem jest z kolei czasowe rozejście się małżonków, które jest jednym z elementów kary za niewierność. Jej celem jest zmiana postępowania małżonki i jej powrót do męża. Mogą o tym świadczyć jego rozważania „I stanie się w owym dniu – wyrocznia Pana – że nazwie Mnie: «Mąż mój», a już nie powie: «Mój Baal»”(Oz 2,18), w których widać dążenie do zmiany charakteru relacji panującej między poślubionymi sobie. Mamy tutaj do czynienia z pragnieniem przejścia z relacji zależności do partnerstwa. Jeszcze mocniej uczucia męża są wyrażone w dalszych wersetych: „W owym dniu zawrę z nią przymierze [...]. I poślubię cię sobie znowu na wieki, poślubię przez sprawiedliwość i prawo, przez miłość i miłosierdzie. Poślubię cię sobie przez wierność, a poznasz Pana” (Oz 2,20-22). Punktem kulminacyjnym tej historii jest nakaz, który prorok otrzymuje od Boga: „Pokochaj jeszcze raz kobietę, która innego kocha, łamiąc wiarę małżeńską” (Oz 3,1). Widać tu pewną zmianę w stosunku do pierwszego nakazu, jaki otrzymał Ozeasz (Oz 1,2) – miejsce polecenia wzięcia kobiety uprawiającej nierząd za żonę zajmuje tym razem zachęta do zaangażowania uczuciowego.¹⁴

¹² Horacio Simian-Yofre wprowadzając do komentarza do Księgi Ozeasza, pisze: „Przy lekturze trzech pierwszych rozdziałów konieczne należy wyróżnić następujące poziomy «biograficzny», «historyczny» i «religijno-teologiczny», które zostały nałożone na siebie i tak połączone z sobą, że w końcu utworzyły aktualny tekst”. TENŻE, *Księga Ozeasza*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego*, red. W.R. Farmer, Warszawa 2001², s. 991. Na potrzeby niniejszego opracowania będziemy czerpali z ostatecznej wersji tekstu bez wdawania się w dyskusję na temat poziomu reprezentowanego przez poszczególne passusy.

¹³ Por. D. STUART, *Hosea-Jonah*, WBC 31, Dallas 1987, s. 47.

¹⁴ Por. J. GOLDINGAY, *Old Testament Theology. Israel's Faith*, Downers Grove 2006, s. 337.

2.2. Księga Ezechiela

Ezechiel w szesnastym rozdziale swojej księgi przedstawia obraz miłości pomiędzy mężczyzną i kobietą, który jest alegorią relacji pomiędzy Bogiem a Izraelem. Jest to związek nieszczęśliwy, bo pomimo wielkiej miłości i zaangażowania ze strony oblubienca zostaje on zdradzony, a jego miłość odrzucona. Dla naszych rozważań cenne jest pojawiające się tam następujące stwierdzenie: „Oto przechodziłem obok ciebie i ujrzałem cię. Był to twój czas, czas miłości. Rozciągnąłem poję płaszcz mego nad tobą i zakryłem twoją nagość. Związałem się z tobą przysięgą i wszedłem z tobą w przymierze (hebr. *b^erit*) – wyrocznia Pana Boga – stałaś się moją” (Ez 16,8). Pojawia się tutaj bardzo wyraźnie idea przymierza odniesiona bezpośrednio do małżeństwa. Jest to cenne, ponieważ potwierdza pojawiające się w innych tekstach intuicje czy aluzje do tego faktu.

2.3. Księga Malachiasza

Prorok Malachiasz ukazując ideał małżeński,¹⁵ kieruje się głęboko religijną argumentacją.¹⁶ Punktem wyjścia dla jego nauczania są dwa problemy istniejące w powygnaniowej wspólnotce, czyli małżeństwa mieszane z poganiami oraz kwestia rozwodów. Można między nimi doszukać się pewnej zależności, ponieważ przyczyną oddalenia żony bywała chęć poślubienia kobiety pochodzącej spoza Izraela. Dla proroka małżeństwo z poganą było wyrazem obrazu Boga (Ml 2,10-11). Nie jest to jednak nowe stanowisko, bo przecież już Prawo zabraniało wiązania się z mieszkańcami Kanaanu (Pwt 7,3-4).

W postępowaniu Izraelitów Malachiasz dostrzega, obok przekroczenia prawa Bożego, także krzywdę ludzką – odrzucone żony z płaczem stawały przed Bogiem, prosząc Go o pomoc (Ml 2,13). Wszechmogący wielokrotnie

¹⁵ Tradycyjnie w nauczaniu tego proroka wyróżnia się: ideał małżeński, ideał kapłański i ofiarę czystą. Dążenie do ich osiągnięcia miało pomóc w odzyskaniu tożsamości narodowej i religijnej, które przez długi pobyt w niewoli i kontakt z obcą kulturą zostały mocno nadszarpięte.

¹⁶ Por. T. BRZEGOWY, *Potrójny ideał proroka Malachiasza*, HD 60 (1991) 4, s. 19.

objawia się jako obrońca uciśnionych i tak też jest tym razem. Malachiasz wyraźnie stwierdza: „Pan był świadkiem pomiędzy tobą a żoną twojej młodości, którą przeniewierczo opuściłeś. Ona była twoją towarzyszką i żoną twojego przymierza” (Ml 2,14). W świetle tych słów można określić małżeństwo jako przymierze między mężczyzną, kobietą i Bogiem.¹⁷ Prorok, określając żonę jako towarzyszkę oraz wskazując przymierze jako formę związku między małżonkami, wyraźnie nawiązuje do sytuacji sprzed grzechu pierwszych ludzi, gdzie kobieta zostaje stworzona jako pomoc dla mężczyzny (Rdz 2,18-19). Po raz kolejny zostaje ona więc ukazana jako partnerka, a nie jako własność. W ten sposób została podkreślona ważność małżeństwa oraz korzyści z niego płynące zarówno dla męża, jak i żony.

Według proroka kobieta jest nie tylko „towarzyszką”, ale również „żoną przymierza” (Ml 2,14). Uczestnicy przymierza brali na siebie pewne obowiązki i otrzymywali konkretne korzyści, a tam, gdzie zawierane były pomiędzy ludźmi pochodzącymi z różnych kultur, ich bóstwa były gwarantami postanowień. W tym przypadku gwarantem jest Wszechmogący.¹⁸ To On staje się świadkiem miłości małżeńskiej i to On stoi na straży jego trwałość dzięki swojej stałości i niezmienności.¹⁹

Werset kończący *passus* poświęcony ideałowi małżeńskiemu (Ml 2,16) jest różnie tłumaczony. Najbardziej dobitną wersją tłumaczenia dwóch jego pierwszych słów *šānē' šallah* jest „nienawidzę rozwodów”, a wypowiada je Bóg.²⁰ Wydaje się ona jednocześnie najbardziej adekwatną w kontekście późniejszego nauczania Jezusa, który wyraźnie sprzeciwia się rozwodom.

¹⁷ Por. R.L. SMITH, *Micah-Malachi*, WBC 32, Dallas 1984, s. 325.

¹⁸ Warta uwagi w tej kwestii jest analiza stwierdzenia, że Bóg ma zaświadczyć (hebr. *hē'îd*), dokonana przez Mariusza Szmajdzińskiego, który wykazuje wypływającą stąd wielką godność instytucji małżeństwa. TENŻE, *Etos życia małżeńskiego w nauczaniu proroków Starego Testamentu*, „Studia Humanistyczno-Teologiczne” 1[7] (2010) s. 24-25.

¹⁹ Por. J. KUŁACZKOWSKI, *Rozwód a nerozerwalność małżeństwa*, s. 189-191.

²⁰ Argumenty za tą wersją tłumaczenia można znaleźć w: R.L. SMITH, *Micah-Malachi*, s. 323. W tym samym kierunku idzie interpretacja przytoczona w J. GOLDINGAY, *Old Testament Theology*, s. 377.

3. LITERATURA MĄDROŚCIOWA

W swoim nauczaniu mędrcy Izraela czerpali czasami z mądrości innych narodów, kiedy indziej z obserwacji otaczającego ich świata oraz prawidłowości ludzkich zachowań. Jednocześnie dobrze znali Boże prawo i w jego świetle oceniali wszystko, co poznawali. Przedmiotem ich zainteresowania było życie człowieka we wszystkich jego wymiarach. Dzięki temu możemy znaleźć w ich nauczaniu wiele cennych wskazówek odnoszących się również do życia małżeńskiego. Nie mają one formy jakiegoś ciągłego, kompletnego wykładu. Najczęściej są to pojedyncze stwierdzenia w formie przysłowia.

3.1. Księga Przysłów

Autor Księgi Przysłów bardzo mocno przestrzega przed obcą kobietą, która swoim działaniem może sprowadzić na manowce. Charakteryzując jedną z nich, pisze: „Aby cię ustrzec przed cudzą żoną, przed obcą, co mowę ma gładką, co przyjaciela młodości rzuciła, Bożego przymierza niepomna” (Prz 2,16-17). Postawa niewiernej żony dotyka dwóch kwestii: męża poślubionego w młodości i przymierza, a więc elementów konstytuujących trwałość małżeństwa.²¹ Jej tragedia polega na tym, że nie tylko sama przez wiarołomność prowadzi siebie do zguby, ale jeszcze próbuje innych w niej pogrążyć (Prz 5,3-11).²² W tym kontekście znamienne jest inne stwierdzenie: „zameżna zaś czyha na cenne życie” (Prz 6,24-26) odniesione do obcej kobiety, która może stanowić zagrożenie dla niedoświadczonego młodzieńca.²³

Związek między mężczyzną i kobietą był zawierany zazwyczaj we wczesnej młodości, czasami nawet już po narodzeniu dzieci ich rodzice aranżowali ich przyszłe małżeństwo. Mogło to powodować trudności w pozostaniu wiernym i dlatego pojawiają się zachęty do wytrwania w związku z tym samym

²¹ Por. R.E. MURPHY, *Proverbs*, WBC 22, Dallas 1998, s. 16.

²² Por. S. POTOCKI, *Księga Przysłów. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, PŚST VIII/1, Poznań 2008, s. 70.

²³ Por. D.M. CARR, *The erotic Word. Sexuality, spirituality and the Bible*, Oxford 2003, s. 53.

partnerem pomimo pokusy zainteresowania się kimś innym. Bardzo obrazowo ukazane zostało to w następującym tekście: „Pij wodę z własnej cysterny, tę, która płynie z twej studni. Na zewnątrz mają być twoje źródła? Tworzyć na placach strumienie? Niech służy dla ciebie samego, a nie innym wraz z tobą; niech źródło twe świętym zostanie, znajdź radość w żonie młodości. Przemiała to łania i wdzięczna kozica, jej piersią upajaj się zawsze, w miłości jej stale czuj rozkosz! Po cóż, mój synu, upajać się obcą i obejmować piersi nieznaną?” (Prz 5,15-20). Zachęta do wierności przechodzi od przypomnienia obowiązków wobec małżonki do wychwalania jej przymiotów. Jest ona utrzymana w konwencji i języku, jaki był używany w poezji miłosnej na starożytnym Bliskim Wschodzie.²⁴ Pojawiające się w tym tekście obrazy cysterny i studni musiały bardzo mocno oddziaływać na wyobraźnię ówczesnych ludzi, którzy żyli w ciągłym niebezpieczeństwie braku wody. John Goldingay w ciekawy sposób komentuje różnicę – woda ze studni jest na pewno lepsza, ale latem wiele studni wysycha, a zgromadzony w cysternie zapas wody pozostaje rezerwą dającą życie.²⁵ Żona jest nie tylko studnią, ale również cysterną, obca kobieta może być studnią, ale cysterną nigdy nie będzie. Do symbolu wody w odniesieniu do swojej oblubienicy nawiązuje również bohater Pieśni nad pieśniami (4,15).

3.2. Księga Hioba

Odpowiadając na zarzuty swoich przyjaciół, którzy sugerowali, że musiał zgrzeszyć, skoro spotkały go takie nieszczęścia, Hiob powiedział: „Zawarłem z oczami przymierze, by nawet nie spojrzeć na pannę [...] Jeśli serce me zwiodła kobieta i czatowałem pod drzwiami sąsiada: niech moja żona miele obcemu, niech inni się do niej zbliżają!” (Hi 31,1.9-10). Te słowa wskazują, jak wielką wartość miała dla niego wierność w małżeństwie. Jednocześnie świadczą one, że postępowanie przeciwne mogłoby być usprawiedliwieniem kary ze strony Boga, a więc na pewno nie ma tu miejsca na rozejście się małżonków.

²⁴ Por. S. POTOCKI, *Księga Przysłów*, s. 85.

²⁵ Por. J. GOLDINGAY, *Old Testament Theology*, s. 367.

3.3. Księga Koheleta

Kohelet, który wskazywał na niestałość i ulotność wszystkiego, co jest w różny sposób obecne w życiu człowieka, w bardzo pozytywny sposób wyraża się o życiu małżeńskim: „Używaj życia z niewiastą, którąś ukochał, po wszystkie dni marnego twego życia, których ci Bóg użyczył pod słońcem. Po wszystkie dni twej marność! Bo taki jest udział twój w życiu i w twoim trudzie, jaki zadajesz sobie pod słońcem” (Koh 9,9). Przytoczony tekst jest otoczony wezwaniem do ucztowania (Koh 9,7), dbania o sposób ubierania (Koh 9,8) oraz podejmowania różnych działań (Koh 9,10). Realizacja powyższych zadań ma wypływać z faktu krótkości i ulotności ludzkiej egzystencji.²⁶ Znaczące dla kwestii nierozzerwalności małżeństwa jest podkreślenie jego trwania przez całe życie – niezależnie od jego długości. Znamienne jest to, że w kontekście tematu nietrwałości, który przewija się przez całą księgę, miłość małżeńska ma pozostać czymś stałym.

3.4. Księga Mądrości Syracha

Również autor tej księgi wskazuje nierozzerwalność małżeństwa jako właściwy sposób postępowania. Pisze on: „Nie odchódź od żony mądrej i dobrej, albowiem miłość jej cenniejsza niż złoto” (Syr 7,19). A w innym miejscu: „Masz żonę według twego upodobania, nie odrzucaj jej, ale znienawidzonej nie obdarzaj zaufaniem” (Syr 7,26). Obie te wypowiedzi wskazują na dobrodziejstwo, jakim jest dobra żona, której wartość jest nieporównywalna z niczym innym (Syr 26,1-4). Użyty w pierwszym tekście czasownik *astochēō* oznacza: „chybiać celu”, „zbaczać”, „nie trafiać”.²⁷ Wynika stąd, jak wielkim błędem byłoby szukanie szczęścia poza życiem z prawowitą małżonką.

²⁶ Tego typu sposób myślenia był obecny również w literaturze egipskiej w tzw. „pieśniach harfiarza”, których przykład możemy znaleźć w: M. FILIPIAK, *Księga Koheleta. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, PŚST VIII/2, Poznań-Warszawa 1980, s. 171-172. Natomiast Roland Murphy wskazuje na przykłady podobnych tekstów w kulturze mezopotamskiej. Por. TENŻE, *Ecclesiastes*, WBC 23a, Dallas 1992, s. 93.

²⁷ Zob. R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, s. 79. Por. też *Słownik grecko-polski*, t. 1, red. Z. Abramowiczówna, Warszawa 1958, s. 353, gdzie dodano również następujące znaczenia: „utracić”, „nie mieć powodzenia w czymś”.

Natomiast drugi tekst wskazuje na radykalny zakaz odrzucenia (grec. *ekballō*).²⁸ Opisywana przez ten czasownik czynność ma charakter bardzo gwałtowny, dlatego jej zaprzeczenie musi również charakteryzować się radykalizmem. Druga część tego tekstu, co bardzo istotne, nie daje przyzwolenia na oddalenie niekochanej żony, wskazuje ona jedynie na ostrożność w relacji z nią. Możemy w tym stwierdzeniu dopatrzeć się aluzji do prawa o liście rozwodowym, które w przypadku znalezienia u żony „czegoś odrażającego” pozwalało ją oddalić (Pwt 24,1). Syrach nie wskazuje takiej możliwości.

W swoim nauczaniu mędrzec również przestrzega przed niewłaściwym stosunkiem do kobiet polegającym na zbytym spoufalaniu się z nimi. Wymienia on różne grupy kobiet mogące stanowić zagrożenie dla mężczyzny ze względu na namiętności, które mogą się w nim obudzić, a to z kolei może zagrozić trwałości małżeństwa (zob. Syr 9,1-9).

PODSUMOWANIE

Analizowane teksty wyraźnie wskazały, że według Bożego zamysłu małżeństwo zawarte pomiędzy mężczyzną i kobietą jest związkiem nierozzerwalnym. W sposób szczególny zostało to podkreślone przez odnośnienie do niego obrazu przymierza. Historia relacji między Bogiem a Jego ludem wybranym pokazuje, że jest to związek, który trwa pomimo pojawiających się przeszkód, ponieważ jego gwarantem jest Bóg. I to samo odnosi się do małżeństwa, bo tu również Wszechmogący zapewnia jego trwanie.

Zatwardziałość serca, którą Jezus zarzucał faryzeuszom (Mt 19,8; Mk 10,5), może w różny sposób uderzać w instytucję małżeństwa, próbując osłabić lub zniszczyć ten związek między mężczyzną i kobietą, ale nie jest ona w stanie zaprzeczyć temu, że w pierwotnym zamysle Boga był on nierozzerwalny.

Przytoczone teksty Starego Testamentu pokazały, że nauczanie Jezusa nie jest czymś nowym, ale jest powrotem do pierwotnego rozumienia, na czym polega małżeństwo.

²⁸ Zob. R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, s. 180.

~

THE INDISSOLUBILITY OF MARRIAGE IN THE OLD TESTAMENT (summary)

When asked about the possibility of divorcing wife, Jesus answered Pharisees: "Because of your hardness of heart, Moses permitted you to divorce your wives; but from the beginning it has not been this way" (Matt. 19:8). The Old Testament texts, beginning from *Genesis*, through *Prophets* and to the wisdom literature, prove that indeed the ideal marriage planned by God was indissoluble.

Słowa kluczowe: małżeństwo, nierozzerwalność, Stary Testament.

Keywords: marriage, indissolubility, Old Testament.

Bibliografia:

- BRZEGOWY T., *Potrójny ideał proroka Malachiasza*, HD 60 (1991) 4, s. 15-26.
- DEASLEY A.R.G., *Marriage and Divorce in the Bible and the Church*, Kansas City 2000.
- INSTONE-BREWER D., *Divorce and remarriage in the Bible. The social and literary context*, Grand Rapids 2002.
- CARR D.M., *The erotic Word. Sexuality, spirituality and the Bible*, Oxford 2003.
- RUMIANEK R., *Metafora małżeństwa Boga z Izraelem w księgach prorockich Starego Testamentu*, w: *Oto idę. Księga pamiątkowa dla Biskupa Profesora Jana Bernarda Szłagi w 65. rocznicę urodzin*, red. W. Chrostowski, AMA, Warszawa 2005, s. 383-402.
- KUŁACZKOWSKI J., *Rozwód a nierozzerwalność małżeństwa w ujęciu wybranych tekstów Biblii*, WPT 14 (2006) 1, s. 181-197.
- DAVIDSON R.M., *Flame of Yahweh. Sexuality in the Old Testament*, Peabody 2007.
- SZMAJDZIŃSKI M., *Etos życia małżeńskiego w nauczaniu proroków Starego Testamentu*, „*Studia Humanistyczno-Teologiczne*” 1[7] (2010) s. 21-39.